

КОМУНІКАТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАДОК В УКРАЇНСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Статтю присвячено проблемі дослідження комунікативних особливостей українських, російських та англійських загадок. У роботі здійснюється зіставний аналіз загадок, аналізуються характерні комунікативні риси загадки в українській, російській та англійській мовах.

Ключові слова: комунікативна характеристика, зіставний аналіз, загадка.

The article is sanctified to the problem research of communicative features Ukrainian, Russian and English riddles. In-process the comparable analysis of riddles comes true, the personal communicative touches of riddle are analysed in the Ukrainian, Russian and English languages.

Key words: communicative description, comparable analysis, riddle.

Народнопоетична творчість як складова частина культури народу є важливим засобом пізнання історичних особливостей його розвитку, духовності, його ідеалів, сподівань, художніх смаків, побуту тощо. Таким яскравим прикладом прояву культури є загадка, яка увібрала в себе все минуле й сучасне свого народу.

Проблемі дослідження семантико-стилістичних та комунікативних особливостей загадки не приділено достатньої уваги в сучасному мовознавстві. Є деякі поодинокі розвідки цієї проблеми в дидактиці, але в мовознавчій літературі цей аспект не висвітлений. Тому зазначена тема є актуальною. Метою нашої статті є дослідження комунікативної характеристики загадки в українській, російській та англійській мовах. Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання: 1) здійснити зіставний аналіз загадок; 2) проаналізувати характерні комунікативні риси загадки в українській, російській та англійській мовах.

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки дослідження загадки мало цікавить не лише мовознавців, а й дидактів. Існують поодинокі розвідки цієї проблеми [В. П. Анікін 1957; 1980; Ф. Євсєєв 2001; М. Дмитренко 1993; 2003; Захарова 2007; 2009; В. В. Митрофанова 1966; 1971; 1978; 1979; М. А. Рибникова 1932; 1985 та ін.], але дослідження загадки не є активним.

Загадка — вид усної народної поетичної творчості. Вона дає поетично-умовне відображення предметів чи явищ оточуючої людини дійсності, найчастіше в інакомовній формі. Лише відчувши й зрозумівши цю поетичну умовність, можливо відгадати загадку, вловити у незвичайному, іноді навіть фантастичному художньому образі реальний життєвий сенс.

Поза відгадкою загадка просто не існує. Припускається незримий контакт між творцями загадок і читачем, а також живе спілкування з читачем, який загадує загадки, й тими або тим, хто їх буде відгадувати.

Цікавим для нашого дослідження постає зіставний аспект загадки в українській, російській та англійській мовах. Досліджуючи ці народні перли, ми з'ясували, що деякі загадки в різних мовах схожі за своєю комунікативною характеристикою, за семантико-стилістичними та синтаксичними особливостями.

Взагалі-то, суто англійські загадки не мають такої популярності, як українські та російські: деякі з них складніші за своєю описовою структурою і вимагають певної інтелектуальної підготовки.

Розглянемо мовний матеріал:

Українська	Російська	Англійська
<i>Вдень блідніє, а вночі ясніє (Місяць)</i> [1; 45].	<i>Ночью на небе один (Месяц)</i> [7; 44].	<i>Two little golden horns are sitting on a cloud, floating slowly in the sky, looking very proud (A young Moon)</i> [5; 8].

Отже, для того, щоб відгадати англійську загадку, потрібно володіти певними знаннями селенології (наука, яка вивчає Місяць), тому що з'ясувати, що це саме молодий місяць а *golden horns (золоті ріжки) are sitting on a cloud (сидять на хмаринці)* досить складно. На відміну від української та російської загадок, де з опису запропонованих явищ природи можна зробити загальний висновок, що лише це явище природи можна побачити вночі та ще й на небі.

Загадка є хорошим стимулятором аналітико-синтетичної діяльності розуму людини. У загадці дається образ предмета на основі його

ознак. Людина повинна добре запам'ятати ці ознаки, щоб потім відтворити їх в уяві. У розгадуванні загадки, таким чином, беруть участь мислення, уява, пам'ять.

Загадки живуть у повсякденному побуті народу, головним чином, як культурна розвага, як джерело кмітливості, тямучості, уважності. Твори цього характерного жанру народної поезії мають велике виховне та розвивальне значення, зокрема, як засіб стимулювання художньої уяви людини у процесі пізнання життя, прищеплення їй (уяві. — *Т. П.*) поетичного погляду на світ. Отже, загадка відіграє неабияку роль у мовленні людини.

Характерними для загадок є яскраво виражені інтернаціональні мотиви, що зумовлюються спільністю предмета загадування для різних народів. Справді, переслідуючи насамперед утилітарну мету, загадки відображали навколишнє оточення людини, її щоденну працю й постійну боротьбу за існування, а умови цієї боротьби з природою, щоденний побут трудівника мали чимало спільного у різних племен. Цим і пояснюється спільність тем і мотивів у загадках різних народів світу.

Предметно-тематичні підбірки загадок, класифікація їх за відгадками дозволяє зробити зіставлення, у результаті чого можемо з'ясувати спільне й відмінне в українських, російських та англійських загадках.

Загадки, як і інші фольклорні жанри, відбивають особливості суспільно-побутового життя тільки свого народу, але вони мають багато спільного — аж до буквальних збігів — із загадками інших народів. Очевидно, якоюсь мірою тут мають місце запозичення, але основна причина подібності загадок різних народів полягає в іншому. Так, російська дослідниця загадок М. Рибникова [1970] слушно твердить, що досить народам мати однаковий рівень свідомості та подібні культурні умови, щоб на різних широтах, зовсім самостійно виникли схожі між собою загадки. Подібні явища природи, предмети, знаряддя праці тощо створюють подібні асоціації [4; 18–19].

Порівняймо, як схоже звучить загадка на одну й ту ж тему (про очі) у фольклорі різних народів:

Українське звучання	Російське звучання	Англійське звучання
<i>Брат з братом через дорогу живуть, а один одного не бачать</i> [10; 227].	<i>Брат с братом через дорогу живут, а один другого не видят</i> [7; 10].	<i>Two brothers live across a path, But never see each other</i> [8; 18].

Безсумнівно, у народів з етнічною, історичною і мовною близькістю та спорідненою матеріальною і духовною культурою, якими є слов'янські народи (український, російський, білоруський, сербський, чеський, словацький, болгарський, польський), подібність у фольклорі особливо значна.

Тематичне коло загадок надзвичайно широке; це насамперед природа, рослинний і тваринний світ, людина, її побут, світ мистецтва і науки, знаряддя праці — від первісних до новітніх, технічно досконалих. Загадки, як особливий вид народної творчості, відбивають історію матеріальної культури народу, матеріальні умови, — природне й соціальне людське оточення, а також розвиток людських знань та духовних інтересів.

І вражає, насамперед, в українських, російських та англійських загадках те, що вони схожі за широким тематичним планом, як-от:

— за знаряддям праці (голка) :

Українська	Російська	Англійська
<i>Усіх обшиває, сама одягу не має</i> [10; 227].	<i>Всех на свете обшивает, что сошьет — не надевает</i> [7; 21].	<i>It dresses other people, but goes naked itself</i> [8; 12].

— за тваринним світом (півень) :

Українська	Російська	Англійська
<i>Не сторож, а рано будить</i> [10; 293].	<i>Не артист, а голосист, не ездок, а шпоры у ног</i> [7; 69].	<i>Not a horseman, but wear spurs, not a watchman, but wakes people up</i> [8; 12].

— за явищами природи (вітер) :

Українська	Російська	Англійська
<i>Без рук, без ніг, а двері відчиняє</i> [10; 26].	<i>Без рук, без ног, а дверь открывает</i> [6; 354].	<i>Without hands and without feet, but can open a door</i> [8; 22].

Отже, українські, російські та англійські загадки дещо тяжіють до конкретності, що проявляється не лише в характері відображеного в них народного світосприйняття, в спільності принципів і прийомів художнього відображення дійсності, а й у конкретному змісті поетичних образів. Причини цієї разуючої схожості криються в особливостях народного світосприйняття, що, в свою чергу, виявляється історико-суспільними, природними й побутовими умовами життя певних на-

родів. Авжеж, і сам предмет загадування диктує свої головні ознаки [3; 7].

Проте й при схожості в характеристиці цих головних ознак загадок різних народів є й відмінності. Національний колорит виявляється тут при характеристиці додаткових, другорядних ознак предмета. У кожного народу є свої улюблені предмети загадування, свої найхарактерніші поетичні образи, свої переважні прийоми побудови загадок.

Оточуюча людину природа, національний психічний склад життя народу формують своєрідність народного мистецтва і, в тому числі, загадок.

Так, на прикладі української, російської та англійської мов проведемо паралелі такого явища природи, як **сніг**:

Скатертина біла увесь світ накрила [9; 252].

Загадка спрямована на те, щоб людина розв'язала її за допомогою асоціації: що це за біла скатертина, яка накрила весь світ. Звичайно, не важко зрозуміти, що це сніг.

*Я как песчинка мал и землю покрываю,
Я из воды и сам ее рождаю,
Как пух лежу я на полях
И как алмаз блещу при солнечных лучах* [6; 360].

Та ж сама асоціація простежується і в російській загадці, де сніг нагадує пух, який застилає поле; а його яскраве сяйво на сонці порівнюється з алмазом.

Українська	Російська
<i>Г не борошно, а білий, Г не вата, а м'який, Г, як дзеркало, блискучий, — Покриває гори-кручі, Застилає землю вкрай, Щоб був кращий урожай. Що це буде? Відгадай!</i> [2; 34].	<i>Зимой греет, весной тлеет, Летом пропадает, осенью оживает</i> [6; 360].

Ці загадки вимагають їх розв'язання за допомогою аналогій: що, крім борошна, може ще бути білим; що взимку гріє, а восени тліє; що може бути м'яким, але не вата; що влітку зникає; що може бути блискучим, та не дзеркало, і за яких саме умов взимку може бути гарний урожай влітку. Зазначені аналогії допомагають поступово дійти розв'язання загадки.

Загадка складається з інформації, яка містить натяк, що допомагає при розв'язанні загадки.

Українська	Російська
<i>В небі хмара пролітала, Білий пух порозсипала. Він на землю міцно ліг. Називають його ...</i> [2; 20].	<i>Я как песчинка мал, А землю покрываю, Я из воды, А с воздуха летаю</i> [6; 359].

А ось англійські загадки напрочуд прості: одноманітні й конкретні.

What is white and falls on the top of the roof? [8; 24].

Зауважимо, що загадки (riddles) в англійській мові набагато простіші, більш конкретні за змістом і не викликають асоціацій, ніж українські та російські. Вважаємо, що такі загадки містять лише комунікативний аспект. На нашу думку, загадки в англійській мові більш схожі на скоромовки. Вони такі ж лаконічні й спрямовані на артикуляційні здатності мовця.

Отже, загадки, як і інші фольклорні жанри, благодійно впливають не лише на розвиток сучасної української літературної мови. Постійно збагачуючись, удосконалюючись, усвоюючи усе нові теми, предмети, навколишнього речового світу, загадки поступово ставали важливим, цінним джерелом життєвого досвіду широких верств народу.

У багатьох інших жанрах і сьогодні активно засвоюються та виявляються яскраві, специфічні форми художнього вислову, відлунює народний гумор; багато зразків цього своєрідного жанру позначено глибокою народною мудрістю, дотепністю, вигадливістю. Українські народні загадки, як і аналогічні твори інших народів, складають цінний фонд, який може бути використано у процесі виховання підростаючого покоління. Чималий інтерес вони становлять і для масового читача, а тому заслуговують на широку популяризацію.

У результаті здійсненого дослідження ми дійшли таких висновків: 1) схожість загадок різних народів проявляється не лише в характері відображеного в них народного світосприйняття, у спільності принципів і прийомів художнього відображення дійсності, а й у конкретному змісті поетичних образів; у деяких поодиноких випадках структура, будова, семантика загадки однакові як в українській, російських, так і в англійській мовах; 2) в українській та російській мовах загадку побудовано з розвивальною метою, яка примушує розмірковувати,

здійснювати аналогії, порівнювати характерні риси й ознаки. В англійській мові загадки мають просту структуру, порівнюють однамаїтні явища й конкретизують питання.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Березовський І. П. Українські народні загадки / Березовський І. П. // Вступна стаття до збірника “Загадки”. — К.: Видавництво АН УРСР, 1962. — С. 7–37.
2. Відгадай! Загадки, прислів'я, приказки та скоромовки у дитячому садку / [упор. Л. В. Гураш, Г. Г. Ключова, А. М. Богуш]. — К., 1981.
3. Загадаю — отгадай! Загадки народів ССРСР / [сост. Е. Т. Долгих, Т. Г. Леонова ; ред. Т. Леонова]. — Новосибірськ: Західно-сибірське книжне видавцтво, 1972. — 256 с.
4. Народ скаже — як зав'яже. Українські народні прислів'я, приказки, загадки. / [сост. Е. Т. Долгих, Т. Г. Леонова.]. — Новосибірськ: Західно-сибірське книжне вид-во, 1972. — 256 с.
5. Поляков Ю. М. Загадки в стихах / Поляков Ю. М. — М.: Просвещеніє, 1981. — 48 с. — (Книга для читання на англ. мові в молодших класах середньої школи.)
6. Пословици. Поговорки. Загадки / [сост., авт. предисл. и коммент. А. Н. Мартынова, В. В. Митрофанова]. — М.: Современник, 1986. — 52 с.
7. Сборник загадок: пособие для учителя / [сост. М. Т. Карпенко]. — М.: Просвещеніє, 1988. — 80 с.
8. 300 загадок на английском языке для школьников / [сост. Т. А. Соловьёва]. — М., 1963.
9. Українські прислів'я, приказки, загадки / [упор. К. І. Приходченко]. — Донецьк, 2002.
10. Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки / [уклад. Н. В. Курганова]. — Харків, 2006. — 320 с.